

Дослідження сутності дефініції «туризм»

У статті описано процес виникнення туризму, обґрунтовано його значення, досліджено сутність дефініції «туризм», здійснено порівняння визначень поняття «туризм».

In the article the process of origin of tourism is described, his value is established, essence of definitiis is explored «tourism», comparison of determinations of notion is carried out «tourism».

Ключові слова: туризм, індустрія туризму.

Вступ. Протягом останнього сторіччя туризм перетворився в глобальне соціальне й політичне явище, що має величезний вплив на економіку й культуру як окремих країн, так і цілих регіонів. Сьогодні світовий туризм - це потужна індустрія, що стійко розвивається, галузь господарства, що генерує в туристичних регіонах країн робочі місця, розвиває суміжні галузі, а також забезпечує приплив грошової маси й інвестицій, поповнюючи тим самим бюджет країн за рахунок податків.

Туризм зародився на початку XIX ст. в Англії й вже через сторіччя перетворився в суспільне явище величезного масштабу. Удосконалення виробничих сил у суспільстві привело до появи більшої кількості вільного часу, а нові динамічні умови життя суспільства призвели до зростання рекреаційних потреб населення. До 60-х років XX ст. на території Західної Європи, і особливо в США почала складатися особлива соціально-економічна система, що вже до початку 80-х років набула міжнародного характеру - індустрія туризму [1].

Особливих успіхів світовий туризм досяг за останні 30 років, коли чисельність міжнародних туристів зросла в 4 рази, а валютні доходи збільшилися в 25 разів. У цей час на сферу туризму доводиться більше 10 % світового валового національного продукту, більше 6 % світових інвестицій, кожне 10-те робоче місце, 12 % світових споживчих видатків [2].

Завдяки стрімким темпам зростання туристична галузь перетворилася на одну з важливих складових світової економіки. Якщо у 1950 р. у світі

міжнародні подорожі здійснювали 25 млн. осіб, то у 2000 р. ця цифра досягла майже 700 млн. Хоча терористичні акти та військові конфлікти, що сталися в різних частинах світу в 2001–2004 рр., дещо уповільнили темпи зростання кількісних показників, туризм і надалі розвивається надзвичайно динамічно. За прогнозом Всесвітньої туристичної організації (ЮНВТО), в 2010 р. міжнародні подорожі здійснюватиме понад 1 млрд. осіб. Якщо додати до цього внутрішні поїздки та екскурсії, то виявиться, що майже третина населення планети щорічно перебуває у статусі туристів [22].

Зростання ролі туризму в суспільному житті фіксується й у документах різних міжнародних громадських організацій.

Так, Манільська декларація по світовому туризму (Філіппіни, 1980 р.) визначає туризм, як діяльність, що має важливе значення в житті народів у якості безпосереднього впливу на соціальні, культурну, освітню й економічну області життя держав і їхніх міжнародних відносин [17].

Відповідно до Глобального кодексу етики туризму, прийнятому в 1999 р. на XXIII сесії Генеральної асамблеї Всесвітньої туристичної організації туризм визначається як «...найважливіший засіб індивідуальної й колективної самореалізації. Він являє собою незамінні фактори самоосвіти, навчання й виховання, у тому числі виховання терпимості до розходжень між людьми й культурами» [11].

Гаазька конвенція по туризму підкреслює, що туризм є видом діяльності, що має велике значення для життя людей і сучасних суспільств, що перетворилася у важливу форму використання вільного часу окремих осіб [5].

Постановка завдання. Необхідно відзначити, що туристичний продукт не є товаром першої життєвої необхідності, однак він стає невід'ємною насущною потребою людини при певному рівні його доходу й багатству суспільства. У перекладі з французького термін «туризм» дослівно означає: «мандрівка заради задоволення» [6]. Аналізуючи туризм із погляду потреб людини виходячи з відомих класифікацій Маслоу А. [7] та Крємлева І.Д. [8] та ін., він може бути віднесений до вторинних потреб (по Маслоу А.) або потреб другого рівня - соціально-економічних (по Крємлеву І.Д.). Таким чином, при задоволенні своїх первинних життєво-необхідних потреб (фізіологічних і безпеки), у людини на перший план виходять соціальні потреби (у тому числі культурний відпочинок).

Результати. У будь-якій науковій, або практичній діяльності одним із актуальних питань є чітке визначення дефініцій, тобто погоджених і

прийнятих за основу понять, термінів, що дозволяють адекватно тлумачити її предмет та об'єкт, визначати структурні компоненти, аналізувати та прогнозувати закономірності її розвитку.

Необхідно підкреслити, що останнім часом термінологія туризму зазнає істотних змін, обумовлених стрімким розвитком суспільних стосунків, галузей та видів туризму.

Як відзначає Козловський Є.В. [3], систематичні дослідження туристичної діяльності, наукове осмислення процесів, що відбуваються в галузі туризму тривають лише кілька останніх десятиліть (з 80-х рр. ХХ ст.). Розвиток туристичної науки можна простежити через виникнення дослідницьких інститутів та організацій, зацікавлених у вивченні комерційних та теоретичних аспектів туризму. На міжнародному рівні, це спеціалізований заклад ООН - Всесвітня туристична організація, провідна установа в сфері туризму та подорожей та.

Тлумачення туристичних термінів сьогодні є предметом дискусій апологетів теорії туризму. У той же час, незважаючи на постійний розвиток і доробку понятійного апарата економіки туризму, зміст дефініції «туризм» можна вважати вже досить устояним. Різні визначення лише виділяють або доповнюють окремі її риси.

Вважаємо, що варто погодитися з думкою М.О. Жукової [9], Ч. Кхунліпа [10], Ковальова Д. А. [11] і ін. учених про доцільність розподілу всіх існуючих визначень дефініції «туризм» на дві групи. До однієї з них відносяться визначення, що носять вузькоспеціалізований характер, які стосуються окремих економічних, соціальних, правових і інших аспектів туризму або його видових особливостей і виступають як інструмент для вирішення конкретних завдань. До іншої відносяться концептуальні визначення, які охоплюють предмет у цілому, розкривають внутрішній зміст туризму, що виражається в єдності всього різноманіття властивостей і відносин, і дозволяють відрізнити його від подібних явищ [9].

Ч. Кхунліп [10] у свою чергу підкреслює, що поняття, які носять вузькоспеціалізований характер, стосуються окремих аспектів туризму й виступають як інструмент для вирішення конкретних завдань. Наприклад, з метою статистики туризм визначається як одна з форм міграції населення, не пов'язана зі зміною місця проживання або роботи. Таким чином, дане визначення

дозволяє більш чітко окреслити ту частину подорожуючих осіб, що виступає об'єктом статистичних досліджень у туризмі.

Визначення поняття «туризм», що носять вузькоспеціалізований характер наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Визначення поняття «туризм», що носять вузькоспеціалізований характер

Автор / Джерело	Визначення поняття
Академія туризму в Монте-Карло [6]	Загальне поняття для всіх форм тимчасового виїзду людей з місця постійного проживання в оздоровчих цілях, для задоволення пізнавальних інтересів у вільний час або професійно-ділових цілей без занять оплачуваною діяльністю в місці тимчасового перебування», тобто упор робиться на характер діяльності відвідувачів у місці відмінному від місця проживання
Манільська декларація зі світового туризму [4]	Один з видів активного відпочинку, що являє собою подорожі, які здійснюються з метою пізнання певних районів, нових країн і поєднуються в ряді країн з елементами спорту
Статистична комісія ООН в 1992 р. [13]	Подорожі й перебування в місцях, що перебувають поза межами звичайного місця постійного проживання подорожуючого, на строк не більше 12 місяців, з метою одержання задоволення й відпочинку, а також задоволення оздоровчих, гостьових, пізнавальних або
Організація об'єднаних націй (ООН). Одне з перших визначень туризму, прийнятих ООН [14]	Активний відпочинок, що впливає на зміцнення здоров'я, фізичний розвиток людини, пов'язаний з пересуванням за межами постійного місця проживання
Закон України «Про туризм» [15]	Тимчасовий виїзд особи з місця постійного проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці перебування
Рекомендаційний законодавчий акт "Про основні принципи співробітництва держав-учасниць СНД в галузі туризму", 1994 р. [4]	Тимчасовий виїзд людей з постійного місця проживання з метою вакаційною, оздоровчою, пізнавальною або професійно-діловою без занять оплачуваною діяльністю в місці тимчасового перебування
Федеральний закон «Про основи туристської діяльності Російської Федерації» [4]	Тимчасові виїзди (подорожі) громадян Росії, іноземних громадян і осіб без громадянства з місць постійного проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових, спортивних, релігійних і інших цілях без заняття
Барчукова Н.С. [14]	Активний відпочинок, що впливає на зміцнення здоров'я, фізичний розвиток людини, пов'язаний з пересуванням за межами постійного місця проживання
Бюлетень туристської інформації [12]	Загальне поняття для всіх форм тимчасового виїзду людей з місця постійного проживання в оздоровчих цілях, для задоволення пізнавальних інтересів у вільний час або професійно-ділових цілей без занять оплачуваною діяльністю в місці тимчасового перебування

Продовження табл. 1

Російський туристський бюлетень. Туризм: інформація, статистика, аналіз [13]	Подорожі й перебування в місцях, що перебувають поза межами звичайного місця постійного проживання подорожуючого, на строк не більше 12 місяців, з метою одержання задоволення й відпочинку, а також задоволення оздоровчих, гостьових, пізнавальних або професійно-ділових потреб, але без заняття там оплачуваною діяльністю
В.А. Смолій, В.К. Федорченко, В.І. Цибух [4]	1. Особлива форма пересування людей по маршруту з метою відвідування конкретних об'єктів чи задоволення спеціалізованого попиту. 2. Форма розумового і фізичного виховання, що реалізується через соціально-гуманітарні функції туризму. 3. Галузь господарства з обслуговування людей, що перебувають тимчасово поза місцем постійного проживання
В.Квартальнов [16]	Тимчасове переміщення людей з місця свого постійного проживання в іншу країну або в межах своєї країни у вільний час з метою отримання задоволення й відпочинку, оздоровчих, гостьових, пізнавальних або в професійно-ділових цілях, але без заняття оплачуваною роботою в місці відвідування

Для визначень туризму, наведених у табл. 1 характерний ряд обмежень, обумовлений їхньою націленістю на потреби певних досліджень - статистичної оцінки й порівняння, аналізу культурно-виховного впливу на населення та ін.

Як відзначає Ковальов Д. А., обмеження у визначеннях поняття «туризм» зрозумілі й доцільні з державної точки зору, тому що туризм - важлива галузь економіки багатьох держав, що забезпечує зайнятість місцевого населення, завантаження готелів, ресторанів, видовищно-розважальних підприємств, надходження податків і ін [11]. Тому всебічний аналіз різних аспектів туристичної діяльності з боку як державних органів, так і інших інститутів, передбачає його тлумачення з метою застосування для вирішення конкретних проблем.

Однак, визначення туризму, обмежені вузькоспеціалізованими тлумаченнями, не розкривають усього різноманіття цього явища, тому виникає необхідність аналізу концептуальних визначень туризму, що відображають комплексну уяву про предмет дослідження (табл. 2.).

Таблиця 2

Визначення поняття «туризм», що відображають його концептуальне значення

Автор / Джерело	Визначення поняття
Генеральна теорія туризму В. Хунзікера- К.Крапфа [6,17]	Сукупність відносин і явищ, що є результатом пересування людей і перебування їх за межами свого місця проживання доти, поки перебування не переходить у постійне місце проживання й не пов'язане з одержанням доходу

Продовження табл. 2

Міжнародна асоціація наукових експертів в області туризму [18]	<p>1. Сукупність відносин і явищ, які виникають під час переміщення й перебування людей у місцях, відмінних від їхнього постійного місця проживання й роботи</p> <p>2. Соціально-економічна система, що представляє собою сукупність відносин, зв'язків і явищ, що виникають під час переміщення й перебування людей у місцях, відмінних від їхнього постійного місця проживання й не пов'язаних з їхньою трудовою діяльністю</p>
Trade in Tourism Service [19]	<p>Сукупність, система, структура, галузь, що містить у собі наступні ознаки або види діяльності й послуги;</p> <ul style="list-style-type: none"> - діяльність туристських організацій - туроператорів і турагентів; - більшість послуг пасажирського транспорту, включаючи оренду автомобілів і використання транспорту для екскурсій; кошти розміщення й харчування; - рекреаційні, культурні, спортивні й інші розважальні послуги; - додаткові й допоміжні послуги, такі як. послуги гідів, організація конгресів, страхування, пов'язані з туризмом фінансові послуги - кредитні картки, туристські чеки й допоміжні служби, медичне обслуговування, торгівля товарами туристського призначення й для використання туристами (безмитна торгівля, магазини в туристських центрах).
Mc. Intosh. R.W. [20]	Одночасно й вид діяльності, і форма рекреації, і галузь національної економіки, і спосіб проведення дозвілля, і, крім того, мистецтво, наука й бізнес
Азар В.І. [21]	Велика економічна система з різноманітними зв'язками між окремими елементами в рамках як народного господарства окремої країни, так і зв'язків національної економіки зі світовим господарством у цілому
Walters S.R. [22]	Взаємозалежне об'єднання видів діяльності й організацій, які повністю або частково надають послуги транспорту, товари, розміщення й інші необхідні кошти для поїздок з будь-якою метою, не пов'язаної з повсякденною діяльністю, за межами місця постійного проживання
Лейпер М. [11]	Система, що складається з таких складових: географічні елементи, туристи, туристська індустрія. Географічні елементи, у свою чергу, підрозділяються на регіон, що породжує туристів, транзитний регіон, регіон туристської дестинації. Під регіоном туристської дестинації розуміється територія, що пропонує певний набір послуг, які відповідають потребам туриста й задовольняють його попит на перевезення, ночівлю, харчування, розваги й т.д.
Байназаров Ю.К. [6]	Сукупність відносин і явищ, що є результатом пересування людей і перебування їх за межами свого місця проживання доти, поки перебування не переходить у постійне місце проживання й не пов'язане з одержанням доходу
Ігнат'єва М.Ф. [23]	Група зв'язаних галузей: сукупність готелів і інших коштів розміщення: коштів транспорту: об'єктів громадського харчування; об'єктів і коштів розваги; об'єктів пізнавального, ділового, оздоровчого, спортивного й іншого призначення; організацій, що здійснюють туроператорську й турагентську діяльність, а також організацій, що надають екскурсійні послуги й послуги гідів-перекладачів
[24]	Сукупність виробничих і невиробничих видів діяльності, спрямованих на створення товарів і послуг для подорожуючих осіб
Морозов М.О., Коль О.Д. [25]	Система, що складається з таких складових: географічні елементи, туристи, туристська індустрія. Географічні елементи, у свою чергу, підрозділяються на регіон, що породжує туристів, транзитний регіон, регіон туристської дестинації.

Біржаков М.Б. [26]	1) особливий масовий рід подорожей із чітко визначеними цілями туризму, здійснений властиво туристами, тобто діяльність самого туриста, і 2) діяльність по організації й здійсненню (супроводу) таких подорожей, туристська діяльність. Туристська діяльність проводиться різними підприємствами індустрії туризму й суміжних галузей
Александрова А.Ю. [34]	Сукупність відносин і явищ, які виникають під час переміщення й перебування людей у місцях, відмінних від їхнього постійного місця проживання й роботи
Опанасюк Н. А. [27]	Тимчасове подорожування людини за межі місця проживання з метою пізнання, відпочинку, оздоровлення або з іншою метою, яка не передбачає зайняття оплачуваною діяльністю в місці чи країні тимчасового перебування, шляхом вільного обрання форм і напрямків пересування
В.А. Смолій, В.К. Федорченко, В.І. Цибух [4]	1. Тимчасові виїзди (подорожі) громадян України, іноземних громадян і осіб без громадянства з постійного місця проживання з оздоровчою, пізнавальною, професійно-діловою, спортивною, релігійною та іншою метою без заняття оплачуваною діяльністю в країні (місці) тимчасового перебування. 2. Діяльність осіб, що подорожують і перебувають в місцях, що знаходяться за межами їх постійного середовища, впродовж періоду, що не перевищує одного повного року, з метою відпочинку, діловою та ін.
Головашенко О. В. [28]	Процес здійснення туристської активності та організації туристичної діяльності, що спрямований на задоволення рекреаційних, пізнавальних, економічних та духовних потреб особи шляхом переміщення суб'єктів в соціальному просторі.
Жадько К.В. [29]	Сфера суспільного життя, що забезпечує людині задоволення дослідницько-пізнавального інтересу в подорожуванні, яке може мати найрізноманітніші цілі в межах зазначеного інтересу
Козловський Є. В. [3]	Галузь національної економіки, що становить сукупність організацій та підприємств, єдиним функціональним завданням яких є діяльність, спрямована на задоволення різноманітних і постійно зростаючих потреб людей у різних видах відпочинку, пов'язаних з тимчасовим перебуванням поза межами звичайного середовища проживання
Бушуєв В.В. [1]	Туризм - це просторове явище, що характеризується набором завдань, вирішення яких приводить до задоволення рекреаційних потреб суб'єкта (туриста). Тому незалежно від виду рекреаційної діяльності (лікування, оздоровлення, заняття спортом, огляд визначних пам'яток і т.д.) туристом треба вважати будь-якого суб'єкта рекреаційної діяльності, дії якого спрямовані на задоволення вище зазначеної мети, причому на території відмінної від ПМП суб'єкта. Туризм не обмежується активними видами рекреаційної діяльності, але охоплює всю сукупність рекреаційної діяльності в цілому

З аналізу визначень дефініції «туризм», представлених у табл. 2, видно, що туризм розглядається вітчизняними й зарубіжними вченими з різних позицій:

1. Як сукупність відносин між людьми в процесі споживання туристського продукту, сфера громадського життя.

2. Як соціально-економічна система.

3. Як галузь економіки, група пов'язаних галузей, міжгалузевий комплекс.
4. Як вид діяльності або сукупність видів діяльності.
5. Як явище.
6. Як форма рекреації й спосіб проведення дозвілля.

Проведений аналіз представленої масиви наукових джерел змушує визнати, що в науковій літературі з питань туризму відсутнє однозначне й загальноприйняте його визначення.

Тому, на наш погляд, доцільно в концептуальних визначеннях туризму виділити ряд характеристик, що дозволить сформулювати найбільш повне бачення дефініції «туризм».

Одне з найперших і найточніших визначень туризму, яке в своїй основі дотепер використовується для акцентування найістотніших характеристик, що відрізняють його від усіх видів діяльності, було дано професорами Бернського університету (Швейцарія) В. Хунзікером і К. Крапфом та пізніше прийнято Міжнародною асоціацією наукових експертів з туризму. Згодом базова концепція туризму розширилася і стала охоплювати деякі види ділових подорожей, що не призводять до постійного перебування в країні й не передбачають отримання доходу [4].

Як відмічають Смаль І.В. та Смаль В.В., внаочально у західному науковому світі туризм традиційно розглядався як комерційний економічний феномен, що базується на приватній основі [30]. Вивчення туризму носило прикладний характер, який зосереджувався на традиційному приватному секторі. Досліджувалися моделі подорожей, туристичний попит, реклама і маркетинг.

Нинішні погляди на сутність туризму змінилися в сторону поєднання досліджень його суті сумісно с поняттям «рекреація». Існують думки, що "туризм здійснюється в межах рекреаційної основи", а прихильники іншої точки зору намагаються довести, що "рекреація - компонент туризму" [30].

У СРСР розглядалося становлення туризму й відпочинку (індустрії туризму) як галузі курортного господарства країни. Поняття індустрії туризму було розглянуто В.С.Преображенським як галузь народного господарства, що включає два великих блоки - відпочиваючі й рекреаційні ресурси, до складу яких входять природні комплекси, інженерні спорудження й обслуговуючий персонал [1, 31].

Це визначення лягло в основу визначення про індустрію туризму як про складну міжгалузеву систему, що складається із сукупності виробничих, транспортних підприємств, що виробляють і реалізують туристичні послуги й товари туристського попиту [32].

В.А. Смолій, В.К. Федорченко, В.І. Цибух [4] підкреслюють, що туризм виявляється в багатьох формах і аспектах, тому дати йому єдине точне визначення практично неможливо. В той же час опис концепції туризму і формування за можливості більш точного визначення є необхідною вимогою з таких причин: а) з метою вивчення, аналізу і прогнозування розвитку туризму як соціально-економічного явища; б) для статистичного дослідження туризму з якомога більшою точністю; в) для адресного поширення на туризм правових і економічних преференцій, передбачених законодавством низки країн і співтовариств.

Однак, незважаючи на розмаїтість формулювань, багато авторів сходяться в тому, що в поняття «туризм» повинні бути включені туристські потреби й мотивації, особливості поведінки туристів під час їхнього перебування поза постійним місцем проживання; економічні відносини, що складаються між туристами й виробниками товарів і послуг; фактори взаємодії сфери туризму з навколишнім природним, економічним і іншим макросередовищами.

Ковальов Д.А. [11] виділяє наступні підходи до розгляду дефініції «туризм»:

1. Вузькоспеціалізований підхід, що розглядає туризм як інструмент для вирішення конкретних завдань.

2. Споживчий підхід. З позицій «генеральної теорії туризму В.Хунзікера-К.Крапфа» або більш широкого його тлумачення під туризмом розуміються тільки такі відносини людей у місцях постійного проживання й відносини за межами проживання, що не пов'язані з одержанням доходу. Це вказує на те, що даний підхід суто «споживчий», оскільки за межами цього визначення поняття «туризм» залишаються відносини людей, які інформують і мотивують туристів на здійснення поїздок, які їх перевозять або супроводжують, годують, забезпечують проживанням за межами їхнього місця проживання, забезпечують їхнє дозвілля, безпеку, лікування, і т.д.

3. Розгляд туризму як економічного явища. Даний підхід до розгляду туризму в основному зводиться до діяльності туроператоров і турагентов, затверджуючи при цьому, що лише незначна частина організацій спеціалізується

на виробництві товарів і послуг винятково для туристів. У зв'язку із цим прихильники цього підходу вважають, що виділяти туризм в окрему галузь недоцільно.

4. Розгляд туризму з погляду відносин у суспільстві із приводу використання вільного часу людей за межами їхнього місця проживання, у взаємозв'язку з умовами відтворення всього спектра необхідних для цього послуг і товарів.

Зорін І.В., Каверіна Т.П., Квартальнов В.О. [33] виділяють наступні погляди на туризм як явище сучасного світу:

1. Туризм як галузь господарства як найпоширеніше твердження про туризм серед керівників регіонів, економістів.

2. Туризм як міжгалузевий комплекс, або ринок, де панує туроператор, що із продукції різних галузей і формує туристський продукт.

3. Туризм як самостійний вид економічної діяльності, тобто діяльності по обслуговуванню туристів.

4. Туризм як діяльність безпосередньо туристів під час відпочинку.

Таким чином, аналіз і систематизація існуючих підходів дозволили запропонувати таку схему класифікації підходів до трактування дефініції «туризм» (рис. 1).

Аналізуючі існуючі підходи необхідно відзначити, що трактування дефініції «туризм» з позиції вузькоспеціалізованого підходу не розкривають сутність та внутрішній зміст туризму. Комплексне ж трактування дефініції «туризм», на нашу думку, повинно включати туристичні потреби та мотивації, процеси виробництва туристського продукту, економічні та соціальні відносини, що складаються між туристами та виробниками товарів і послуг; фактори взаємодії сфери туризму з навколишнім природним, економічним та іншими макросередовищами. В той же час навіть трактування дефініції «туризм» в межах комплексного підходу також охоплюють різні аспекти цього явища.

Таким чином, з погляду наукового пізнання туризм постає системним об'єктом вивчення, складним й багатогранним соціально-економічним явищем. Як відзначають Зорін І.В., Каверіна Т.П., Квартальнов В.О., жодна з існуючих наук не може повністю й вичерпним образом охарактеризувати туризм як об'єкт власних досліджень і жоден з існуючих соціально-економічних інститутів не в змозі самостійно вирішити комплекс його проблем [33].

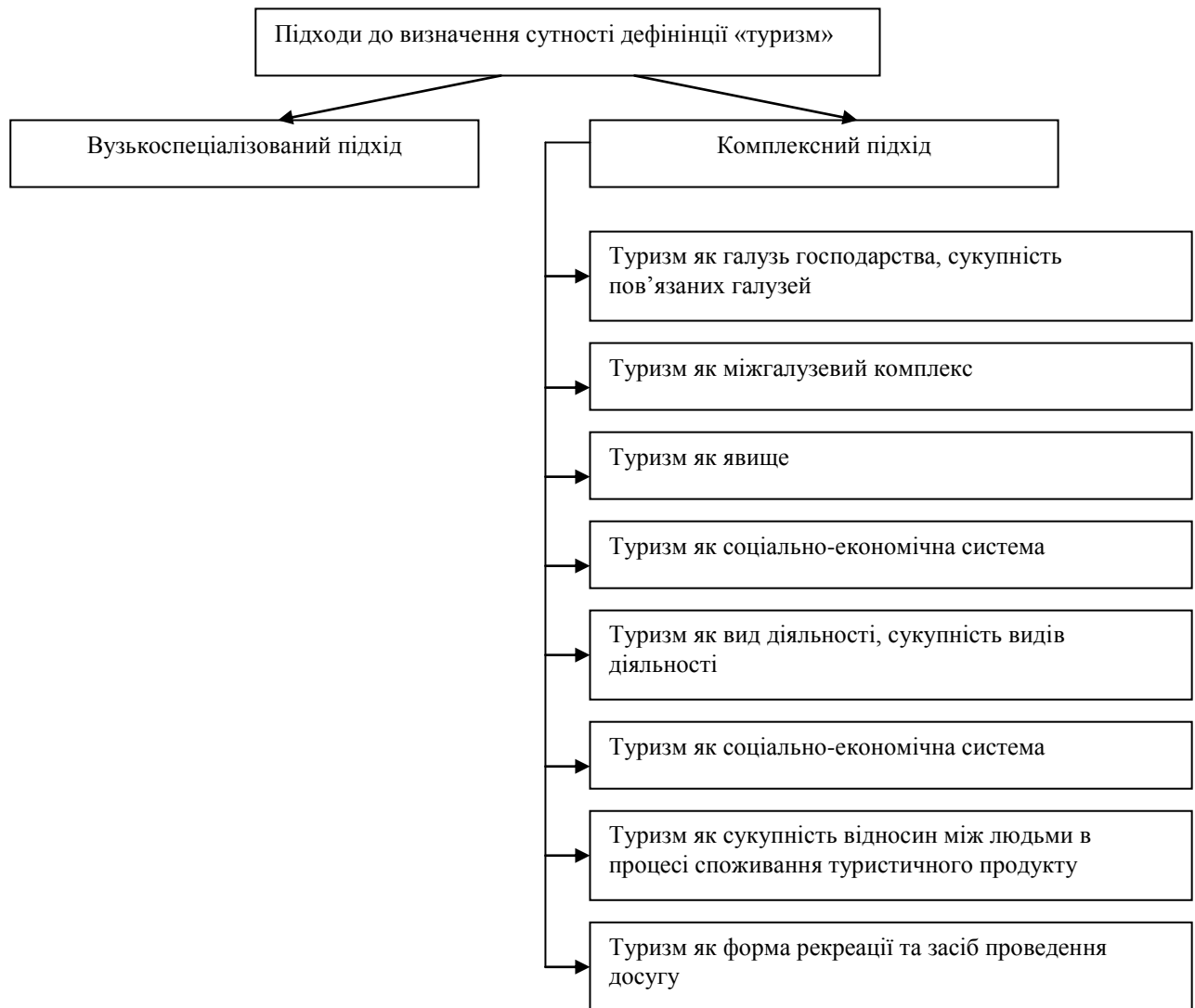

Рис. 1. Схема класифікації підходів до трактування дефініції «туризм»

На наш погляд, варто погодитися з авторами [33], що розгляд туризму як економічного явища сучасного світу дозволяє зробити висновок про антіномічності туризму - вираженні його внутрішньої складності й неоднорідності. Автори вважають що з найбільш кращих на їхню думку підходів до трактування дефініції «туризм» - галузевому або діяльнісному не можна виділити пріоритетний, тому що туризм з'являється то як галузь, то як діяльність. Ігнорування ж однієї із цих «іпостасей» приводить до великих прорахунків у законодавстві, керуванні, менеджменті й практиці туризму.

Надзвичайну складність розробки універсального визначення поняття "туризм" з причини того, що його семантичне наповнення змінюється в залежності від контексту і завдань конкретних досліджень підкреслюють також Смаль І.В. та Смаль В.В. [30], Кхунлип Ч. [10] та ін. науковці.

У зв'язку із тим, що саме антиномія туризму на наш погляд є перешкодою для одностороннього, вузькопредметного й несуперечливого визначення туризму.

Висновки. Таким чином, з огляду на безліч різних визначень та уявлень про визначення поняття туризму, а також, приймаючи до уваги диференційовані цілі аналізу даного явища, автори вважають за доцільне розглядати туризм на основі виділення троїстості його змісту:

- як специфічну форму соціально-економічних відносин;
- як міжгалузевий комплекс;
- як особливий вид діяльності.

При цьому значення наповнення поняття «туризм» повинне охоплювати:

1. Сукупність відносин людей за межами їхнього постійного місця проживання, не пов'язаних з одержанням доходів.

2. Процеси виробництва туристських послуг і товарів через сукупність організацій і підприємств, єдиним функціональним завданням яких є діяльність, спрямована на задоволення різноманітних і постійно зростаючих потреб людей у різних видах відпочинку, пов'язаних з тимчасовим перебуванням поза звичайним середовищем проживання.

Іншими словами, відносини, що входять у поняття «туризм», повинні відображати не тільки помисли й дії тих, хто включений у туристський потік, але й тих, хто забезпечує нормальні умови функціонування цього потоку, виробляючи для нього весь пакет туристських послуг, включаючи всю сукупність умов для розширеного відтворення цих послуг і товарів.

Література

1. Бушуев В.В. О дефиниции "индустрия туризма"// Культура народов Причерноморья. - 2001. - № 25. - С.179-182.
2. Елеева З. У России все шансы стать новой туристской Меккой // Туризм: практика, проблемы, перспективы. - 2005. - № П. - с. 34-35.
3. Козловський Є. В. Державне регулювання в галузі туризму: становлення та розвиток // Автореферат дис.... канд. наук з держ. управління.- К., 2008.- 20 с.
4. В.А. Смолій, В.К. Федорченко, В.І. Цибух. Енциклопедичний словник-довідник з туризму. - К.:Видавничий Дім "Слово", 2006. - 372 с.

5. Волошин Н.И. Международный туризм: правовые акты. - М.: Финансы и статистика, 2002.- 400 с.
6. Байназаров Ю.К. Статистические методы оценки деятельности туристских предприятий (объединений) и повышение их роли в условиях полного хозяйственного расчета. - М.: Турист, 1989. - 254 с.
7. Кирхлер Э., Майер-Пести К., Хофман Е. Психологические теории организации: Пер. с нем. // Психология труда и организационная психология.- Т.5.- Х.: Изд-во Гуманитарный центр, 2005.- 312 с.
8. Кремлев И.Д. Проблемы уровня жизни // Вопросы статистики.- 2000.- № 8.- с. 18-23
9. Жукова М.А. Менеджмент в туристском бизнесе. М.: КНОРУС, 2005. - 356 с.
10. Кхунлип Ч. Международный туризм в условиях современного рынка: особенности и тенденции // Автореферат дис. ... канд. экон. наук.- М., 2007 г.- 20 с.
11. Ковалев Д. А. Научные проблемы и практические задачи интеграции России в индустрию мирового туризма // Автореферат дис. ... д-ра экон. наук.- М., 2006 г.- 40 с.
12. Бюллетень туристской информации. - 1992. -№ 1
13. Российский туристский бюллетень. Туризм: информация, статистика, анализ. -1995.- №1(3).
14. Барчукова Н.С. Международное сотрудничество государств в области туризма. - М.: Международные отношения, 1986. - 160 с.
15. Про внесення змін до Закону України "Про туризм" // Відомості Верховної Ради України (ВВР).- 2004.- № 13
16. Квартальнов В.А. Туризм: учебник. – 2-е изд., перераб. – М.: Финансы и статистика, 2007. – 336 с.
17. Шарафутдинов В.Н. О смысловой нагрузке понятия «туризм» // Туризм: право и экономика.- 2005. - № 2 - с. 9-13.
18. Александрова А.Ю. Международный туризм: Учебное пособие для вузов,- М.:Аспект Пресс.- 2004.- 470 с.
19. Trade in Tourism Service/ GATT Secretariat NTN. GNS/W/61,1989.
20. Mc. Intosh. R.W. Tourism principles, practices, philosophies. Columbas (Ohio), 1977.
21. Азар В.И. Экономика и организация международного туризма. - М.: Экономика, 2005 – 321с.

22. Walters S.R. Travel Industry World Yearbook. The Big Picture. 1985.
23. Игнатъева М.Ф. Место и роль туристского комплекса в современной экономике. Автореферат дис.... канд. экон. наук.- СПб., 1994 г.- 20 с.
24. Статистика в туризме. - М.: Онлайн, 1996.
25. Морозов М.А., Коль О.Д. Дестинация - важнейший элемент туризма // Туризм: практика, проблемы, перспективы.- 1998.- J& 1.
26. Биржаков М.Б. Введение в туризм. - СПб.: Издательский Дом «Герда», 2002.- 320 с.
27. Опанасюк Н. А. Конституційно-правові основи туризму в Україні // Автореферат дис. ... канд. юрид. наук, К., 2005.- 20 с.
28. Головашенко О. В. Туризм як форма соціальної активності людини: соціально-філософський аналіз // Автореферат дис. канд. філософ. наук, Запоріжжя, 2002. - 18 с
29. Жадько К.В. Міжнародний туризм як чинник міжнародної та міжлюдської інтеграції // Електронний ресурс: [http://www.zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_35_15.pdf]
30. Смаль І.В., Смаль В.В. Педагогічні та рекреаційні технології в сучасній індустрії дозвілля // Міжнародна науково-практична конференція 4-6 червня 2004 р. - Київський національний університет культури і мистецтв.- 2004 р.
31. Теоретические основы рекреационной географии / под ред. Преображенский В.С. - М.: Наука, 1975. - 223 с.
32. Пузакова Е.П., Чесникова В.А. Международный туристический бизнес. - М.: Экспертное бюро, 1996. - 176 с.
33. Зорин И.В., Каверина Т.П., Квартальнов В.А. Туризм как вид деятельности.- Учебник.- Финансы и статистика.- 2002 г.- 288 с.